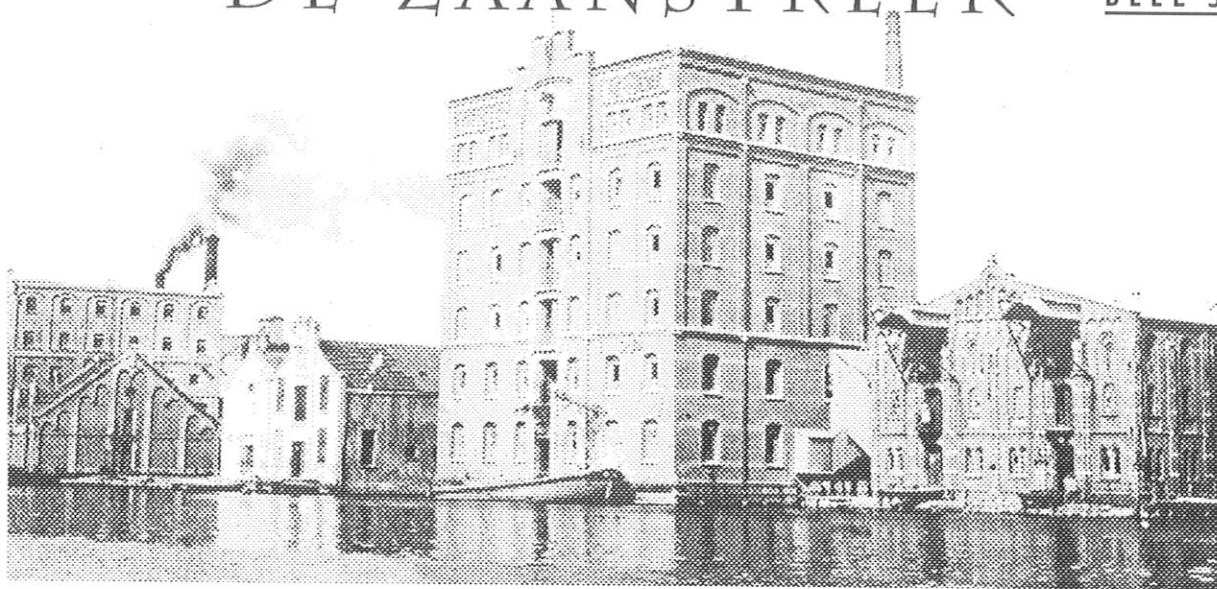

Vis A Vis

MEDEDELINGEN VAN DE STICHTING FAMILIE VIS VAN ZAANDIJK

RIJSTPELLERIJEN IN DE ZAA NSTREEK

DEEL 3

Rijstpellerij De Phenix in Zaandam, aan de oostzijde van de Zaan.

36

In dit nummer:

- 310 Rijstpellerijen in de Zaanstreek, deel 3
- 314 Honig Breethuis
- 315 Een familiefoto uit 1902/1903
- 316 Nogmaals De bloem van Zaandijk
De Prins van Oranje
- 317
  - Mutaties op de genealogische staat van Jacob Vis en zijn nageslacht
  - Mutaties familie Heyme Vis
  - Bestuur
  - Donaties
  - Van de redactie

HET VAK van rijstpellen en het verkopen van de gepelde rijst aan handelaars, grossiers en inkoopcombinaties, waar ook ter wereld, werd niet alleen in Nederland uitgeoefend, maar ook in Hamburg en Bremen. Ook dat waren bedrijven van flinke omvang. Ondanks het feit dat de toenmalige binnenlandse afzetmarkt voor de Duitsers veel groter was dan die in het kleine Nederland, moesten ook de Duitse pellerijen zich naarstig met export bezighouden om de grote productie aan de man te brengen. Geografisch gezien lagen de Nederlandse bedrijven met de wereldhavens Rotterdam, Antwerpen en Amsterdam, met de monding van de Rijn in de onmiddellijke nabijheid, gunstiger dan de bedrijven aan Elbe en Wezer. Vooral wanneer het zendingen naar het westen en zuiden van Duitsland (de meest florerende delen van dat land) betrof. Voor de Duitse pellers brak er na Wereldoorlog I een moeilijke tijd aan, niet alleen door het verlies van hele landstreken (vooral aan de

oostkant) die vroeger tot het Duitse Rijk hadden behoord, maar bovenal door de steeds snel voortwoekerende inflatie. De rijst die uit de oorspronglanden geïmporteerd werd, moest worden betaald in buitenlandse valuta, dus met zgn. deviezen. En aan die deviezen was in Duitsland een groot gebrek, dat mede veroorzaakt werd door de betaling van de niet malse oorlogsschulden, die eveneens in deviezen moest worden gedaan. Wilden de Duitse pellers rijst importeren, dan dienden zij zich van tevoren te vergewissen, dat zij tegen de tijd dat de importen moesten worden betaald, over voldoende deviezen konden beschikken. Een verre van aantrekkelijke situatie.

Ook de Duitse pellers hadden nauw contact met elkaar en er ontstond, evenals in Nederland, een soort Unie, de Neue Allgemeine Reis- und Handelsgesellschaft, waarin werd samengewerkt. Blijkbaar hebben de Duitse pellers de moeilijkheden reeds in een vroeg stadium voorzien en daaruit consequenties getrokken.

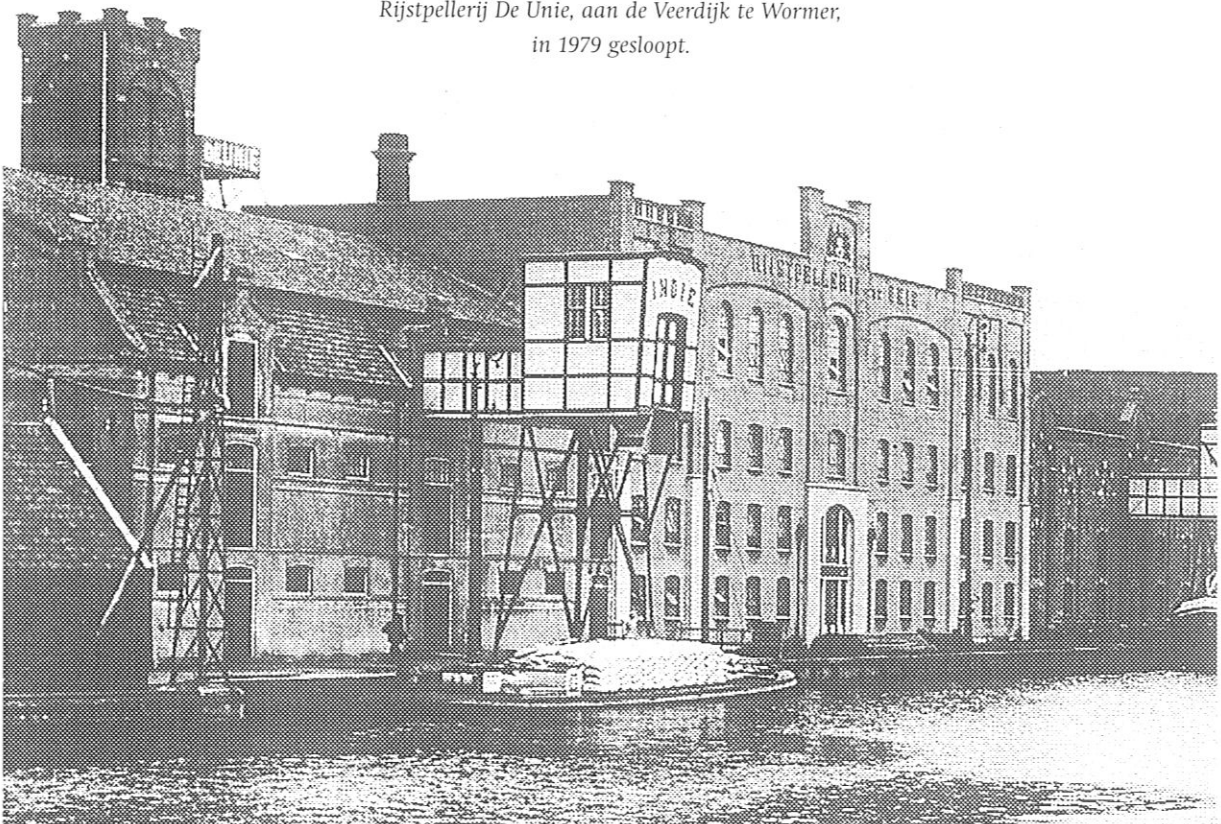
In maart 1921 werd in Amsterdam opgericht de Mercatiele en Industrieële Compagnie, afgekort MICO. Achter de personen, die in de acte van oprichting werden genoemd, stond de zojuist genoemde Unie van Duitse rijstpellers. Er werd een pand gekocht te Zaandam, gelegen aan de oostzijde van de Zaan dicht naast Albert Heijn,

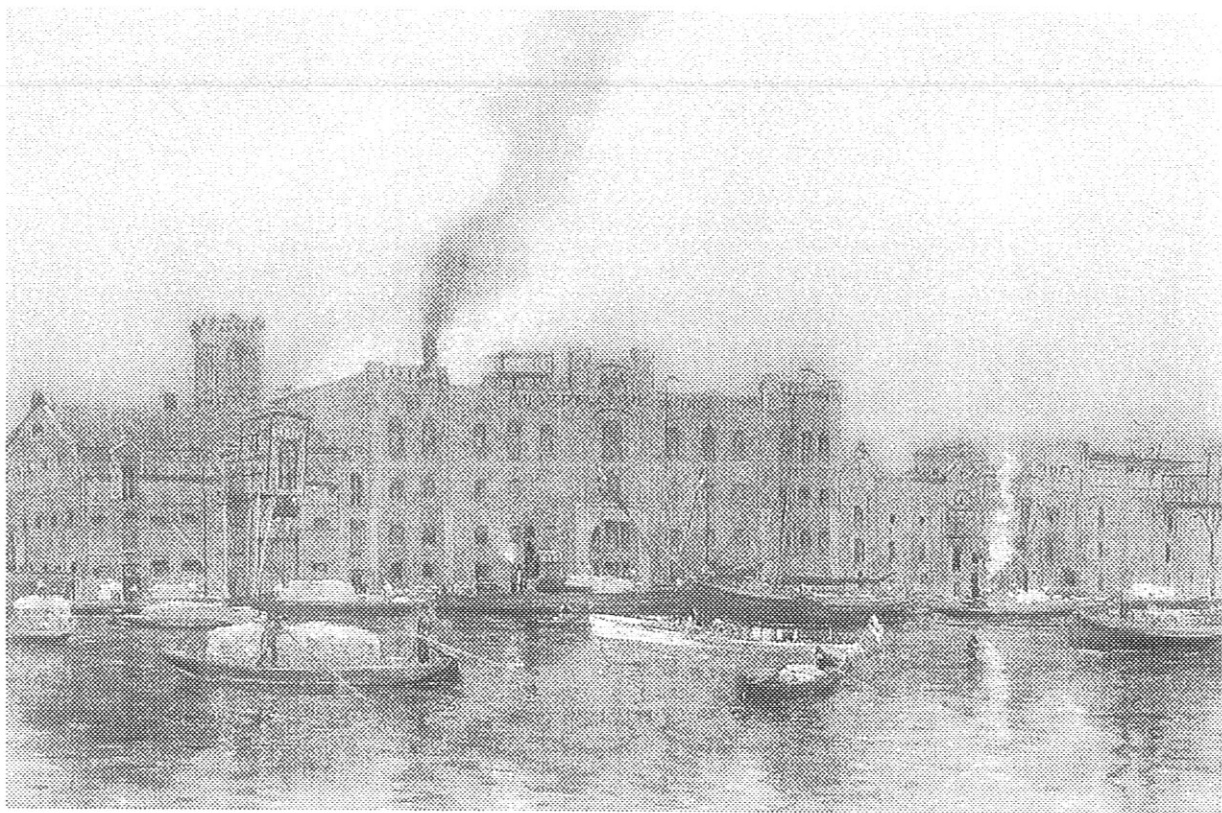
dus vlak in de buurt van de grote pellerij Phenix van Kamphuys. Het begin van MICO was bescheiden, maar in 1939 stond er een modern ingerichte rijstpellerij met daarnaast een stenen pakhuis. In dat jaar bedroeg de omzet 20.000 ton.

De productie van de rijstpellerij Hollandia van Bloemendaal & Laan bedroeg dat jaar 16.000 ton. Nu had de Hollandia een grotere capaciteit, maar ik geef deze getallen om aan te tonen, dat MICO behoorlijk actief was met verkopen. Men verkocht zowel aan afnemers in Nederland als over de gehele wereld. Daarenboven zal MICO de inkoop van de Duitse pellers voor een deel hebben verzorgd. Ook tijdens de bezetting zat men bij MICO niet stil. Er werd een begin gemaakt met de fabricage van havermost en roggevlokken.

In 1945 kwam voor MICO echter het einde. Het bedrijf was vijandelijk bezit en kwam derhalve onder het Beheersinstituut te vallen. Door dit instituut werd het bedrijf MICO tenslotte verkocht aan Albert Heijn, zo te zeggen de buurman, en wel op 19 april 1951. Het personeel kreeg meteen ontslag en de inventaris werd geveild. Eindafrekening volgde op 5 juli 1958, waarbij een bedrag van f 464.000,- aan de Staat der Nederlanden werd overgemaakt. De panden zijn inmiddels gesloopt.

*Rijstpellerij De Unie, aan de Veerdijk te Wormer,
in 1979 gesloopt.*

Rijstpellerij De Unie, pastel door Herman Heijnenbroek uit 1915

In opdracht van Hendrik Boekenoogen (1863 - 1933), getrouwd met Jacoba Cornelia Vis (1869 - 1946), als geschenk aan Jan Vis (1863 - 1928), toenmalig directeur van Wessanen & Laan, waartoe de fabrieksgebouwen behoorden. Het schilderij geeft een bedrijvig beeld van de Zaan met zijn werkende rijstpellerijen en het vele vrachtverkeer. De witte motorboot is de 'Viking' van Jan Vis, waarschijnlijk op speciaal verzoek van Hendrik Boekenoogen op het schilderij aangebracht.

Zoals ik reeds eerder heb vermeld, verenigden de Zaanse pellers Wessanen, Kamphuis en Albert Vis zich in 1930 met de Rotterdamse pellers Van Schaardenburg, Howard & Co en Van Sillevoldt tot de Rijst-Unie met zetel te Amsterdam, Koningsstraat 4, waar de centrale administratie van de Rijst-Unie werd gevestigd. De fabrieken van Wessanen en Howard & Co bleven in bedrijf, de rest werd stilgelegd. De inkoop was centraal geregeld, de rijstverkoop geschiedde op naam van de aangesloten bedrijven. De opbrengsten kwamen in een gemeenschappelijke pot. Voor ieder bedrijf was van tevoren vastgesteld voor welk percentage in de pool werd deelgenomen. Voor dat percentage diende het bedrijf in de kosten bij te dragen en voor datzelfde percentage deelde het in de opbrengsten.

De Rotterdammers hadden een gemeenschappelijk kantoor aan de Coolsingel, terwijl het kantoor van de drie Zaanse deelhebbers werd gevestigd in het pand Zaanweg 49 te Wormerveer. Daar was ook vergaderruimte voor de Raad van Bestuur. Al spoedig werd ook de centrale administratie van de Rijst-Unie naar Zaanweg 49 overgebracht en daardoor werden de kosten van het dure kantoor te Amsterdam (er moest op

alles bezuinigd worden) uitgespaard.

De salarissen van de directies van de aangesloten bedrijven bleven buiten de gemeenschappelijke regeling en dienden ten laste van de aangesloten bedrijven te blijven. De verkooporganisaties van de aangesloten bedrijven bleven bestaan. Voor de buitenwereld was het net alsof er geen Rijst-Unie bestond. Maar intern moest er nauw worden samengewerkt. Die samenwerking was het moeilijkst voor de mensen van de buitendienst en correspondentie-afdelingen. Om die samenwerking te bevorderen werden de correspondenten van de firma's bij elkaar in één ruimte geplaatst. Van alle brieven werden extra doorslagen gemaakt, die op het directiekantoor ter lezing werden gelegd. In het begin liep één en ander wat stroef, maar al spoedig raakte men aan elkaar gewend.

Binnengekomen orders op kantoor Wormerveer werden dagelijks verzameld en telefonisch aan het kantoor Rotterdam doorgegeven, en omgekeerd.

Voor verkopen waren richtprijzen vastgesteld. Een lagere prijs moest eerst ter beoordeling aan de verkoopcommissie worden voorgelegd. Daar de bedrijven van de Rijst-Unie met elkaar toch wel een flink deel van de markt beheersten,

werd met al die informatie een redelijke indruk verkregen, welke mogelijkheden er waren en ook over wat de niet bij de Rijst-Unie aangesloten bedrijven offreerden. Naarmate de Tweede Wereldoorlog dichterbij kwam, werd de vraag naar rijst groter en gingen de verkoopprijzen omhoog. Zo werd in die jaren aardig verdiend; men kan gerust zeggen mede dankzij de Rijst-Unie.

Merkwaardig genoeg viel toen het besluit om de Rijst-Unie te liquideren. Eerst splitsing in een groep Noord en een groep Zuid. Later, op 12 augustus 1947, volgde de liquidatie. De panden van de rijstpellerij De Unie werden in 1979 gesloopt. De enige Zaanse pellerij, die nog iets met rijst te maken heeft, is Mercurius van Gebr. Laan. Men pelt er niet meer, maar behandelt gepelde rijst die van anderen wordt betrokken tot zgn. snelkokende rijst, merk Lassie. De rijstpellerij van Howard & Co, gelegen te Zwijndrecht, bleef bestaan. Ja, werd gemoderniseerd, nadat de eigenaren van Howard (= Van Schaardenburg) zich in 1972 verbonden met de Duitse pellers tot de groep EURYZA. Van Schaardenburg verkocht zijn belangen aan Honig, Koog aan de Zaan. Honig is opgenomen

Pelmolen De Jonge Wildeman.

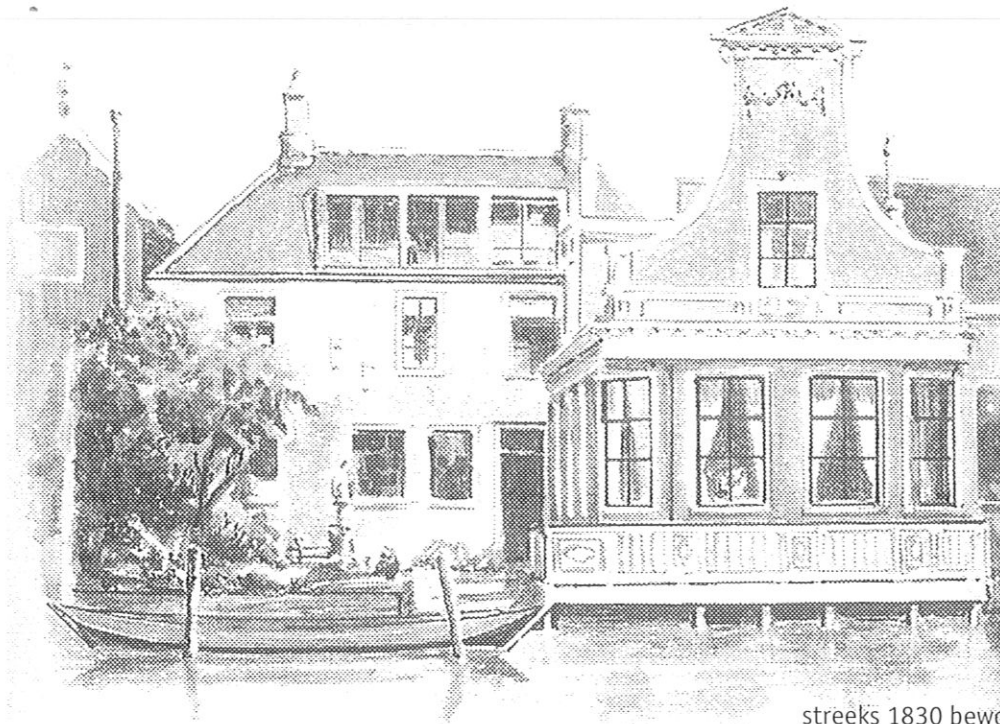
in de levensmiddelen-divisie van CSM, de Centrale Suiker Maatschappij. De EURYZA Reis GmbH, Hamburg, behoort eveneens tot die groep. En nu is de rijstpellerij in Zwijndrecht kortgeleden gesloten, want de productie is verplaatst naar Hamburg. Volgens de moedermaatschappij CSM is die maatregel nodig vanwege de overcapaciteit op de internationale rijstmarkt. U ziet maar, het loopt soms heel anders dan men ooit heeft kunnen vermoeden. In ieder geval is het nu zo, dat er van de Rotterdamse pellerijen, en dat waren er drie, twee het bombardement in mei '40 niet hebben overleefd (Van Schaardenburg en Van Sillevoldt) en dat de pellerij EURYZA te Zwijndrecht, nu behorende tot de CSM, op non-actief is gesteld.

Niet alle pogingen om met een stoomrijstpellerij geld te verdienen slaagden. In 1852 startte D. van Voorst een stoompellerij met een machine van 15 pk. Dat is een zeer bescheiden vermogen. Een kleine pellerij, bijv. van Albert Vis had een stoommachine van 400 pk en de grote bedrijven, zoals Wessanen of Kamphuys zelfs 1000 pk. Van Voorst overleed in 1855 en er was geen opvolger. In 1867 werd het bedrijfsgebouw verkocht aan S. Prins Czn, die het tot meelfabriek liet ombouwen.

In 1881 werd in Zaandam-Oost de stoomrijstpellerij De Groene Boer opgericht door A. Latenstein van Voorst. Reeds in 1883 werd de fabriek gesloten en werden de machines overgebracht naar de pellerij Birma van de fa. Blans, waar kort tevoren een felle brand had gewoed. Ook in 1881 krijgt de fa. Van Waveren & Dekker een stoomvergunning voor de rijstpelmolen De Korenbloem te Koog aan de Zaan. Na een half jaar brandde de fabriek af. Later werd deze firma eigenaar van de pelmolen De Walvisch. En dan, opgetekend uit Vis A Saandyk, Gerrit Vis, geboren 18 juni 1818 te Zaandijk. Op de bladzijden 346-349 wordt aan deze zoon van Jacob Vis en Aaltje van Bergen uitvoerig aandacht besteed. Na eerst in Utrecht medicijnen te hebben gestudeerd, vestigde Gerrit zich in 1839 als koopman en kocht de pelmolen De Jonge Wildeman in Koog aan de Zaan. Op de zilveren bruiloft in 1869 werd het rijstlied ten gehore gebracht. Het lied deed vermoeden dat het Gerrit voor de wind ging, doch dit werd in de praktijk niet bevestigd. Het pellen van rijst in de molen De Jonge Wildeman werd, na zijn overlijden, in 1882 gestaakt.

Gerlag J. Vis

De geraadpleegde werken zijn vermeld bij deel 2.

Honig Breethuis

HET HUIS is in 1710 of 1711 gebouwd voor de welgestelde (wit)papiermaker Cornelis Jacobsz. Honig (1683 - 1755), eigenaar van de papiermolen De Vergulde Bijkorf. Hij was getrouwd met Stijntje Claas Caeskoper en zij kregen zes kinderen. Het bedrijf, met inbegrip van het ouderlijk huis met inboedel, werd omstreeks 1755 overgenomen door de oudste zoon Jacob, die aan zijn zusters en broers een flink bedrag moest uitbetalen. Jacob Cornelisz. Honig (1707 - 1770) bleef ongetrouwd. Twee zoons van zijn zuster Maartje, uit haar eerste huwelijk met Jacob Arentsz. Breet, Cornelis en Arent, namen in 1770 uit de nalatenschap van hun oom Jacob alle onroerende en roerende goederen die betrekking hadden op de papiermakerij over. Het woonhuis ter waarde van f 7000,- bleef bezit van hun moeder. Zij ging er niet zelf wonen; de woning werd betrokken door haar oudste zoon Cornelis. Na het overlijden van zijn moeder kreeg hij het huis officieel toebedeeld.

Daarna kwam de oudste zoon van Cornelis, Jacob Breet (1778 - 1846) op Lagedijk 80 wonen. Hij liet in 1830 de Zaankamer aanbouwen. De fa. C. & I. Honig Breet dreef hij samen met zijn broer Klaas. Hij was getrouwd met Grietje Jans de Jager (1776 - 1837). Zij kregen negen kinderen, waarvan er vier jong zijn overleden. De jongste zoon Jan Breet (1815 - 1892) ging in 1847 het huis bewonen. Hij was firmant in de fa. Honig Breet samen met zijn oudere broer

De naam van het Zaans Historisch Museum is, nadat in september 1998 het Zaans Museum op de Zaanse Schans is geopend, veranderd in Honig Breethuis. Het fraaie houten woonhuis met een stenen voor-gevel is ingericht zoals het omstreeks 1830 bewoond werd door de Zaanse papierfabrikant Jacob Cornelisz. Breet en zijn gezin.

Cornelis en zijn neef Cornelis Klaasz. Breet. Hij trouwde op 6 augustus 1837 met zijn nichtje Maartje Breet, dochter van zijn oom Klaas en diens vrouw Guurtje de Vries. Na het overlijden van zijn broer Cornelis in 1852 zette Jan de fa. Honig Breet voort met zijn neef Cornelis. Nadat deze de zaak verlaten had, heeft Jan als enig firmant de fa. Honig Breet in 1879 geliquideerd. Na zijn overlijden op 17 december 1892 is bijna zijn gehele bezit, inclusief het huis, geveild. Op de openbare verkoping van 25 mei 1893 werd Lagedijk 80 voor f 3460,- aangekocht door de vishandelaar W.F. Dil, die het in 1911 verkocht aan Neeltje de Jager (1861 - 1940). Zij heeft alleen in het grote huis gewoond. Na haar overlijden op 11 januari 1940 bood de directie van Dagblad De Zaanlander de fraaie Zaanse koopmanswoning namens de erven Neeltje de Jager aan de gemeente Zaandijk aan, met als doel er de "Zaanlandsche Oudheidkundige Verzameling Jacob Honig Janszoon Junior" in onder te brengen, die voordien in het raadhuis van Zaandijk te bezichtigen was. Op 14 december 1940 is Lagedijk 80 officieel als Zaanlandse Oudheidkamer in gebruik genomen, later omgedoopt tot Zaans Historisch Museum en nu getooid met de historische benaming Honig Breethuis.

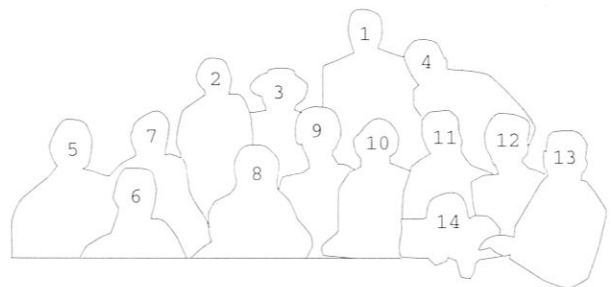
(Gegevens ontleend aan: Simon Honig Jz., Lagedijk 80 en zijn bewoners. Uit: Anno 1961, Nr. 5, november 1992)

Een familiefoto uit 1902/1903

Hierboven is een foto afgebeeld van de familie Vis op het balkon van het woonhuis van Jan Marinus Vis (Lagedijk 126, Zandijk), vermoedelijk gemaakt in 1902 of 1903 ter gelegenheid van de overkomst van Gerhard Nicolaas Vis uit Cuise La Motte (Frankrijk), die meestal eens in de vijf jaar overkwam. Het jongetje dat over de balustrade hangt is waarschijnlijk Gerhards zoon Jacques (Herman Jacob Anne Vis), geboren 29 mei 1897, toen ca 5 à 6 jaar. De foto is ontvangen van Paul R. Avis, kleinzoon van Jan Marinus. De lijst met namen is van de hand van Dirk Vis.

- 1 Jan Marinus Vis. Zijn vrouw Geertruida Debora Vis-Duyvis wilde vaak niet bij dit soort gebeurtenissen aanwezig zijn. Zij ontbreekt evenals hun dochters Borie, toen 8 à 9 jaar, en Annie, 0 à 1 jaar.
- 2 Margaretha Debora Vis-ten Harmsen van der Beek, 'Tante Greet', vrouw van
- 3 Eelco Martinus Vis
- 4 Jacob Pieter Vis, oprichter van de Zoutindustrie in Boekelo

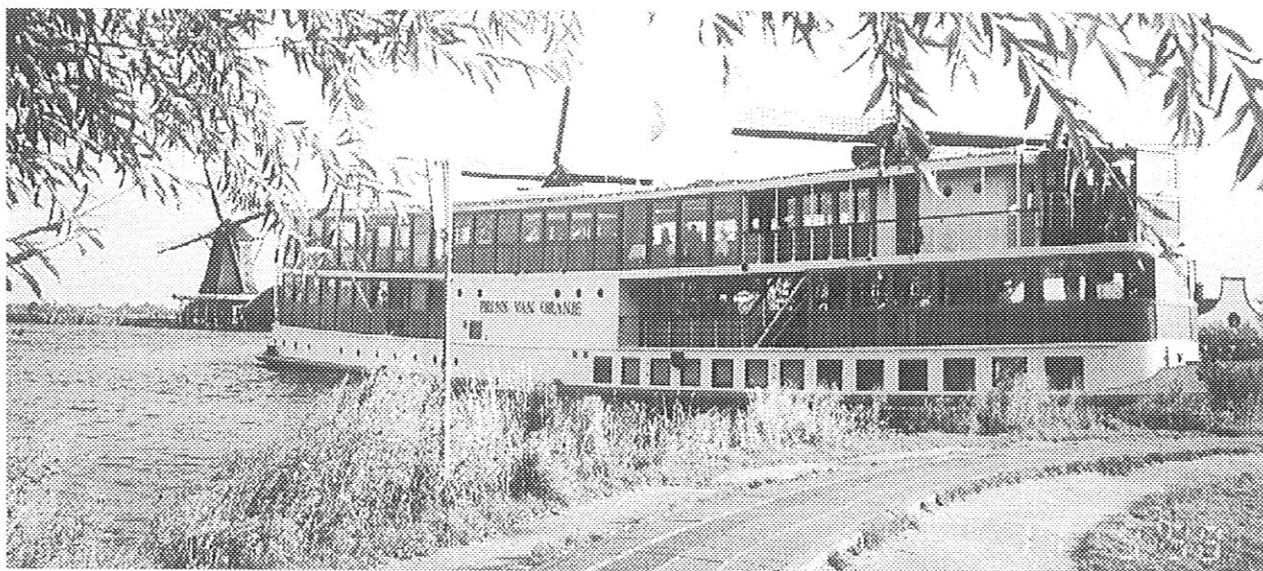

- 5 Anna Vis-Kouwer, vrouw van Jacob Pieter Vis
- 6 Antje Vis-Scheuer, vrouw van Jacob Vis, geb. 8 mei 1880 en overl. 26 maart 1904, zeer reislustig en actief, chef fa P.C.Vis & Co
- 7 Maria Vis-Couwenhoven, vrouw van Pieter Cornelis Vis, moeder van Jacob Vis
- 8 Maria Klasina Vis, dochter van Jacob Pieter Vis
- 9 Martha Maria Vis
- 10 Anna Vis-Peter, vrouw van Gerhard Nicolaas Vis en moeder van Jacques Vis
- 11 Mr. Dr. Walter Pieter Vis
- 12 Clasina Maria Vis, zuster van Gerhard Nicolaas Vis
- 13 Gerhard Nicolaas Vis, vader van
- 14 Jacques Vis

Nogmaals

De bloem van Zaandijk

In zijn artikel over De bloem van Zaandijk (VAV nr. 35, p.306) oppert Laurens Vis de mogelijkheid dat er in 1946 meer schilderijen van personen in Zaans kostuum zijn vervaardigd. Dat blijkt inderdaad het geval te zijn. Van Cathrien Vis is in die tijd een portret in Zaans kostuum geschilderd door Gerrit Woudt (1911 - 1983). Haar broer Cees Vis is daarbij in het atelier van Gerrit Woudt aanwezig geweest en hij heeft toen tegelijkertijd een aquarel van zijn zuster gemaakt, die hiernaast is afgebeeld. Waar het schilderij van Gerrit Woudt gebleven is, is hem niet bekend.

De Prins van Oranje

Deze foto is gemaakt op 11 september 1998. Op die dag heeft een groot aantal genodigden een nostalgische vaartocht op de Zaan gemaakt met de geheel vernieuwde Prins van Oranje, daartoe uitgenodigd door het bestuur van het Zaans Museum dat op de dag daarop officieel is geopend. Voor mij heeft deze vaartocht herinneringen opgeroepen aan mijn jeugd in Zaandijk (omstreeks 1930). Toen was het voorbij varen in de Zaan van de boten van de Alkmaar Packet, waarvan de Prins van Oranje er één was, een dagelijks en aandachttrekkend schouwspel. Voor ons jongens was er in Zaandijk nauwelijks een interessantere plek te vinden dan de boot-

steiger tegenover de Parkstraat, waar de Alkmaar Packet aanlegde. Dat ging niet altijd even gemakkelijk. Vaak werd door de scheepsschroef heel wat modder omhoog gewoeld. In 1933 heeft de steiger voor het laatst dienst gedaan. De Alkmaar Packet was niet meer opgewassen tegen snellere vervoermiddelen. De voormalige passagiersboot, die er destijds tussen Alkmaar en Zaandam zo'n twee uur overdeed, is nu fraaier en comfortabeler gerestaureerd dan met de open dekken van weleer. Als party-boot is de Prins van Oranje een tweede leven begonnen.

P. V.

Mutaties op de genealogische staat van Jacob Vis en zijn nageslacht

---

CI d a b a a a	Esther Suzanne van der Velde is overleden 19 november 1999 te Dordrecht.
CI d b b b	Agathe Welmoet de Jong - Vis is overleden 20 december 1999 te Dordrecht.
CI d b b b d	Auke de Jong trouwt 22 november 1999 te Bandung (Indonesië) Kim Tan Suan Lim, geboren 10 augustus 1964 te Bandung.
CI d b c a	Gerarda Adriana Gelten - Vis is overleden 6 maart 2000 te Breda.
CI d d e a c b	Yvar Floyd Toorop, geboren 24 maart 2000 te Zoetermeer, zoon van Frank Toorop en Mirjam Ooms.

Mutaties familie Heyme Vis (Vis II in Nederland's Patriciaat, 76^e Jaargang)

IX e 5 (NP p.449)	Johannes Jacobus van Loghem is overleden 16 januari 2000 te Omokoroa (Nieuw Zeeland).

STICHTING FAMILIE VIS VAN ZAANDIJK

Secretariaat: Gerlag J. Vis Jr., Langeland 41, 1602 KC Enkhuizen

BESTUUR

Wegens zijn hoge leeftijd is Jan Hajo Vis afgetreden als secretaris, een taak die hij bijna 10 jaar op voortreffelijke wijze heeft vervuld. Als waardering voor zijn grote verdiensten voor onze stichting is hij benoemd tot erelid van het bestuur. Het secretariaat is overgenomen door Gerlag J.Vis Jr. die sinds oktober 1999 deel uitmaakt van het bestuur. Een ander nieuw bestuurslid is Ir. Laurens Vis. De overige bestuursleden zijn : Drs. Piet Vis (voorzitter), Drs. Jaap Kuyt (penningmeester), mevrouw Pauli Vis, mevrouw Anna M. Gosman - Vis en Gerlag J.Vis Sr. De laatste heeft te kennen gegeven aan het eind van dit jaar te willen aftreden, ook vanwege het bereiken van een hoge leeftijd. Erevoorzitter van ons stichtingsbestuur is Mr. Dirk Vis.

DONATIES

Ten behoeve van de betaling van de donatie 2000 is een acceptgirokaart bijgevoegd. Als richtbedrag is, evenals vorige jaren, f 25,- aan-

gehouden. Als u uw donatie dit jaar reeds betaald hebt, ontvangt u geen acceptgirokaart. Voor lezers in het buitenland is een brief bijgevoegd.

VAN DE REDACTIE

In dit nummer treft u het derde en daarmee laatste deel aan over "De rijstpellerijen in de Zaanstreek" van de hand van Gerlag J.Vis Sr. In deze drie afleveringen heeft hij een boeiend overzicht gegeven van ontstaan, bloei en verval van een typische Zaanse industrie, waarbij hij zelf zeer betrokken is geweest. Enige bewondering voor de thans 90-jarige Gerlag Vis is zeker op zijn plaats.

REDACTIE

Anna M. Gosman - Vis,
Vijverlaan 48, 3062 HL Rotterdam

Piet Vis,
De Wittestraat 5, 4301 MV Zierikzee